

Den gamle Smed fortæller

Den gamle Landsbysmed fortæller. »Jeg er født den 17. Februar 1861 paa Fruerlund Mark i Hunderup Sogn. Min Bedstefar Anders Hansen f. 1793, død 1859, var først Smed i Kragelund, Hunderup Sogn.

Smedemester Knud Hansen.

Da min Far var 6 Aar flyttede Familien til St. Darum Sogn, og Bedstefar blev Bysmed der.

Min Far lærte Smedehaandværket hos sin Far, og da min Mor og Far blev gift købte de en lille daarlig Ejendom paa Fruerlund Mark og byggede der Smedie.

Vi havde det meget fattigt i mit Hjem, men jeg maa sige, at det var ikke noget særligt for der var megen Fattigdom i de fleste Hjem den Gang. — For at spare paa Føden, kom vi Børn ud at tjene, saa

snart vi var store nok til at passe Gæs. Jeg kom ud som Gaasepasser da jeg var 7 Aar.

Helt fra lille af laa det mig i Blodet, at jeg vilde være Smed, men Far vilde ikke give Lov. Jeg skulde tjene Løn, som Far hentede hver Gang, vi naaede til November, mit Tøj sørgede Mor for.

Da jeg var 18 Aar sagde jeg til min Far. »Nu er jeg myndig og bestemmer over mig selv, nu gaar jeg i Smedelære.«

Jeg kom i Smedelære hos Smeden i Jedsted, i Vilslev Sogn. Det er ganske naturligt at jeg i mange Maader fra Begyndelsen var fortrolig med Smedehaandværket, da jeg om Vinteren i min Skoletid ofte havde hjulpet Far i Værkstedet, og da Bedstefar ogsaa var Smed blev der hjemme i min Barn-dom, snakket meget om Smedning og hvad dertil hørte. Senere fik jeg selv Smedeforretning i Vilslev, hvor jeg svang Hammeren i over 50 Aar.

Min Bedstefar kendte kun til at have Tørvekul (Klynekul) paa Essen. Det var ogsaa udmærket at smede ved Tørvekul, men det var noget slemt Grisseri, da Kulasken herfra fløj over hele Smedien, til Tider var det saa slemt, at man ikke kunde se Smeden naar man saa ind gennem Døren, kun det gloende Jern paa Ambolten var synligt, samt de utallige Gnister, der fløj fra Jernet, naar der hamredes paa det.

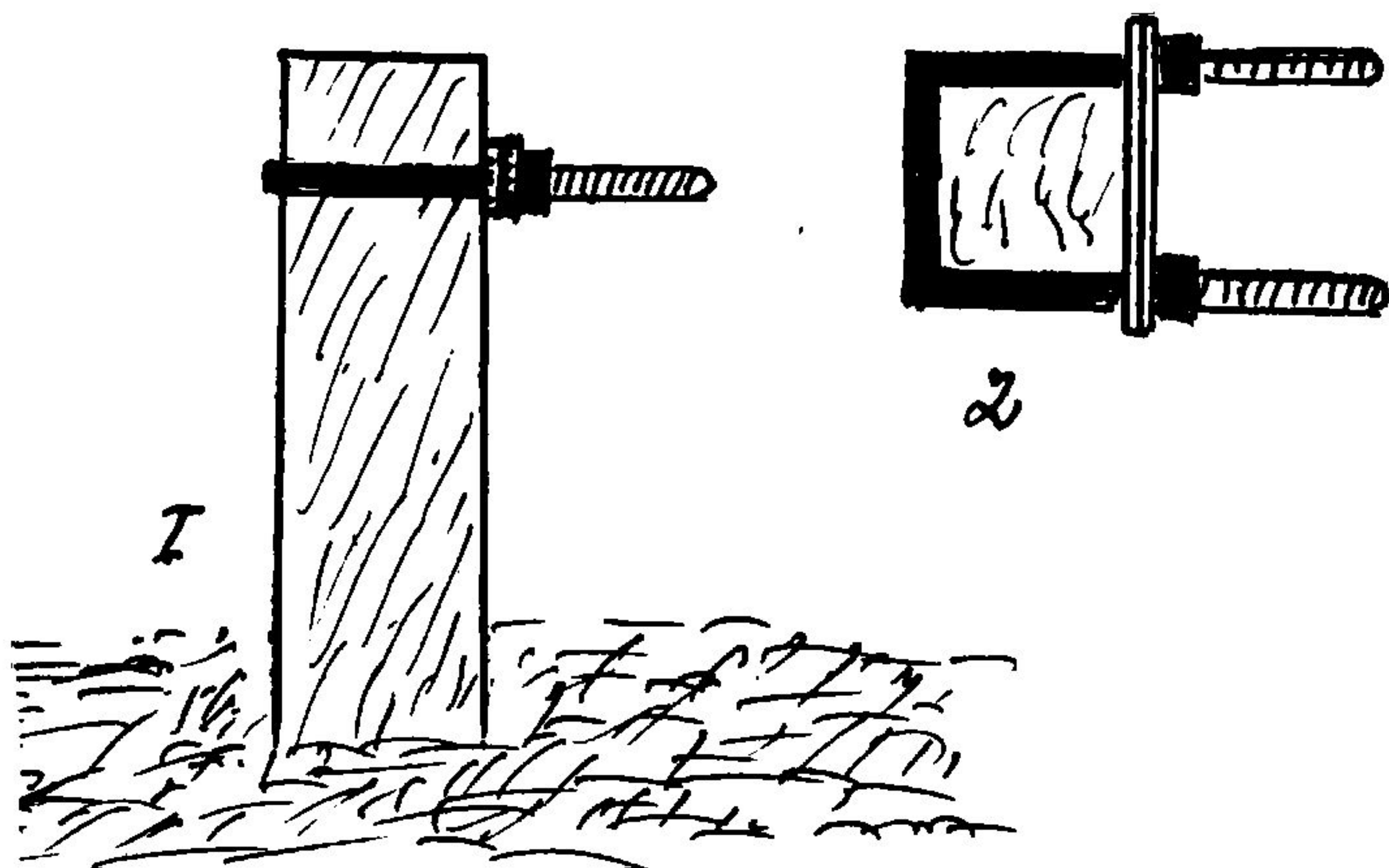
Der var god Grund til at tale om den »Sorte Smed«. Den megen Aske, Sod og Røg der kom fra de hjemmebrændte Tørvekul sværtede saa meget at Smedens Tøj, Ansigt og Hænder var næsten ligsaa sorte som Kul.

Min Far lærte Smedchaandværket, mens der endnu kun brugtes Tørvekul. Han fortalte ofte om den store Lettelse det var, da der kom Stenkul i

Handelen, og Tørvekullet kunde blive blandet med rigtige Kul.

Foran alle gamle Smedier var der i min Barn-
dom og Ungdom nedgravet en svær Egepæl, som
var 6 til 7 Tommer i Firkant og ragede ca. 1 Alen

- 1) Skruepæl med Beslag set fra Siden. En svær Bøjle er sat omkring Pælen, og paa de to lange Gevind med Møtrik til at holde to Stykker Tværjern, hvorimellem den Møtrik, der skulde forarbejdes, kunde spændes fast. — 2) Skruepælen set fra oven.

øver Jorden. Pælen der havde Beslag, kaldtes »æ Skruepæl« og brugtes naar der skulde skæres Gevind i en Akselmøtrik til Hjul.

Min Bedstefar var i ca. 1820'erne blandt de første Smede her paa Egnen der lavede Møtrikker til at sætte for Vognhjulene. Før i Tiden brugtes der »Lundstik«, det vil sige at Vognakselen gik gennem Hjulet, saa der kunde sættes en Splide for, ned gennem den Ende der stak uden for.

Det var ikke alene i mit Hjem der blev talt om Bedstefar som en Foregangsmand i Arbejdet med Vognbeslag med Møtrik for Vognhjulene. — Jeg

talte en Gang med en gammel Mand i Vilslev, og han fortalte om en stor Begivenhed, det var da han hos min Bedstefar i St .Darum købte en Vogn med Møtrik for Hjulene.

Til at skære Gevind i en Møtrik brugtes som anført »æ Skruepæl«, imellem de to Stykker Jern, der

- 1) En Akselmøtrik til Vognen set forfra.
- 2) samme set fra Siden.

sad i Bøjlen omkring Pælen, blev den smedede Møtrik sat i Klemme, og saa skruedes der til for at holde den fast.

I den smedede Møtrik var der lavet et Hul i Midten, og her skulde Skæretappen sættes ind for at skære Gevind i Møtrikken, det var et Arbejde der fordrede Kræfter, da der ikke kunde tales om en rigtig Skæring af Gevindet, det blev nærmest presset eller klemt i Jernet.

Skæretappen blev sat fast i et Hul i Midten af et Stykke Stangjern der var godt 2 Alen langt, og saa tog 2 Mand fat i hver sin Ende af Stangjernet og vandrede rundt omkring Pælen, alt imens de trykkede nedefter for at faa Skæretappen drejet ned igennem Møtrikken. Det var altsaa ikke det gode Haandværkstøj, men de menneskelige Kræfter der gav Resultat.

Skæretappens Gevind filede Smeden selv, saa det er let forstaaeligt at det ikke var nøjagtigt eller kunde blive nøjagtigt.

En saadan Skæretap blev lavet af Jern, og var

derfor ikke vanskelig at file til. Naar Tappen var færdiglavet og Gevind filet som den skulde være, blev den »Sæthærdet« d. v. s. at det yderste af Jernet blev meget haardt, og derfor kunde skære.

Smeden lavede til Sæthærdningen selv en Blanding af Sod, Salt og Horn (Hornet var fra Hestenes Hove). Denne Blanding blev smurt paa det Jern, der skulde sæthærdes hvorefter Jernet kom i Es- sen for at blive hvidglødende, og derefter straks i Vand for hurtig at blive afkølet. Det yderste Lag af Jernet var derefter saa haardt som Glas (dog ikke sprødt).

Det var kun specielle Ting der blev sæthærdet.

Min Far lavede ogsaa Kaffemøller. »Det er noget Pillearbejde« sagde han, »og saa skal Mølleværket sæthærdes for ellers holder det jo ikke.«

De gamle Smede huggede ogsaa selv deres File der særlig brugtes til Filing af Hestenes Hove, naar der skulde lægges Sko under.

Filen blev smedet af Jern, og deri huggedes meget tætte Riller, naar dette Arbejde var færdigt blev Filen sæthærdet.

— — —

Da jeg var udlært og i 1884 som Svend kom til Vinum i Døstrup Sogn, lærte jeg at sæthærde paa en anden Maade. Smeden i Vinum købte paa Apoteket Blodludsalt, hvoraf lidt blev strøet paa det hvidglødende Jern lige inden det blev afkølet i Vandet.

— — —

Anvendelse af Staal var meget lidt brugt i Bedstefars og min Fars Tid, og heller ikke meget i den Tid jeg lærte Haandværket. Det blev anvendt i Plovskær der blev smedet af Jern der delvis blev kløvet og i det kløvede Jern blev indlagt et Stykke Staal

som derefter blev svejset sammen med Jernet og formet til et Plovskær.

Andre skærende Redskaber, som f. Eks. Knive lavedes ligeledes af Jern der blev kløvet, hvorefter et smalt Stykke Staal lagdes ned i Rillen for at blive svejset sammen med Jernet og derefter hamret til Kniv.

Til at lave et godt skærende Redskab fordredes megen Øvelse. Ja, selv efter at vi kunde købe Staalplader, fordredes der ogsaa nogen Øvelse og Kendskab til Materialet for at lave et godt Redskab af en saadan Staalplade. Lavede man en Kniv til en Hakkelsemaskine af en saadan Staalplade og derefter hærdede den i Vand, da vred den sig saa den ikke kunde bruges.

Jeg havde i Smedien staaende et Trug hvori der var Kogødning oprørt i Vand til en tyk Vælling. — Naar jeg hærdede Genstande deri som var smedet af en Staalplade, f. Eks. som anført Knive til en Hakkelsemaskine eller en Haandkniv, da beholdt Genstandene deres rigtige Form og var som de skulde være.

Af Staalplader har jeg smedet mange Spader, som særlig var efterspurgt til lettere Gravearbejder samt til Havespader. Disse Spader, smedet af Staalplader, blev alle hærdet i Truget med den opløste Kogødning.

Jeg maatte nøje passe paa at der ikke kom for meget Vand og for lidt Kogødning i Truget. Vællingen skulde være passende tyk for at give den rette Hærdning, og for at Pladen ikke skulde vride sig og komme ud af Facon.«

— — —

Knud Hansen tilføjer. — »Nu bruges den Slags ikke mere, og en skønne Dag er det hele glemt. — De

tekniske Fremskridt er saa omfattende, at det ene bliver videnskabeligt afpasset efter det andet. — Nu tales der forøvrigt om Hærdning i Olie, noget lignende skal vore Forfædres Smede have gjort, om dem fortælles det, at de smedede og hærdede i Talg*) eller Fedt.«

T. Tobiassen Kragelund.

Da Sct. Josephs Hospital i Esbjerg rejstes

Ved at læse Dr. Brinchs »Erindringer fra Esbjergs Barndom« i »Fra Ribe Amt« 1951, faar man et godt Billede af en af de Mænd, der slog sig ned i den unge By, og som af Kærlighed og Interesse for Byens Tarv paatog sig Opgaver, som nu overlades til Bystyret.

Som omtalt skulde der indsamles Kr. 10000,00 for at faa Sct. Josephs Søstre til at bygge et Hospital, og det lykkedes Dr. Brinch at faa 120 Borgere til at give $\frac{1}{7}$ af deres Skattebeløb.

Da det maaske har Interesse at se, hvad der betales i Skat Aar 1903, bringes hermed Regnskabet for Indsamlingen, samt en Fortegnelse over Bidragyderne. Skattebeløbet er altsaa 7 Gange saa stort som de anførte Bidrag.

Olaf Hedegaard.

Fortegnelse

over

de Skatteydere i Esbjerg, der have sammenskudt og skænket Trediedelen af Købesummen for Byggegrunden til St. Josephs Hospital i Esbjerg, med Angivelse af hver enkelt Skatteydere Bidrag.

Skibsbygmester Abrahamsen	46 04
Maskininspektør Agerlin	34 50

---

*) Jævnfør »Fra Ribe Amt« 1915 S. 128.